

OM FORHOLDET MELLEM ROSKILDEKRØNIKEN OG LEJREKRØNIKEN

Af Helge Sjøgaard

På grundlag af en kritik af Helge Toldbergs opfattelse af Lejrekrøniken søger bibliotekar, dr. phil. Helge Sjøgaard at give en ny forklaring på dens forhold til den samtidige danske historieskrivning.

Historiens stof er så omfattende, at udforskningen af det ikke alene optager fagets egne folk, men også flere dyrkere af nabovidenskaber, der bygger på materiale fra fortiden. Blandt dem indtager de nordiske filologer en særlig plads, fordi de i de sidste hundrede år har leveret værdifulde bidrag til forståelsen af den ældre danske fortid. Begyndelsen blev gjort af Edvin Jessens disputats fra 1862, der indførte et mere ædrueligt syn på de ældste konger end det dengang herskende, senere kom Ludvig Wimmers undersøgelser af de sydslesvigske runestene, og i dette århundrede har Hans Brix ved sin nytolkning af den mindre Jelling-sten vist, hvor stor betydning det har, at historien tager filologien i sin tjeneste. Selv om man måske med Kr. Erslev vil stille sig forbeholdent til den opfattelse af runeindskriften, Hans Brix nåede frem til¹, er hans originale og selvstændige forståelse af denne førstehåndskilde i det mindste en advarsel mod at slå sig til ro med det almindeligt vedtagne. Det har særlig været den lange og dunkle periode ved overgangen fra sagnhistorien til de skriftligt afhjemlede begivenheder, filologien har beskæftiget sig med, da den her befinder sig på et område, hvor dens egen metode har selvstændig værdi, og mange er de fremskridt, den har nået.

I nyeste tid er filologiens bidrag til historien blevet forøget med en stor afhandling af Helge Toldberg med titlen »Stammer Lejrekrøniken fra Jakob Erlandsøns, Valdemarernes eller Knud den stores tid«² Alerede denne overskrift viser, at den kendte forsker forsøger en fuldstændig nydatering og omvurdering af den velkendte kilde, og hans indsigt giver sikkerhed for, at han ikke bygger på tilfældige indfald, men fremsætter et gennemtænkt forslag til en anden forståelse af denne kilde fra den ældre middelalder. Helge Toldberg døde desværre allerede juni

1. Kr. Erslev: Dronning Tyre og Danevirke. Hist. Tidsskr. 9, VI, 1929, p. 33.
2. Arkiv för nordisk filologi LXXIX, 1964, p. 195-240.

1964, men hans artikel forelå dengang i en af forfatteren godkendt korrektur, så man kan gå ud fra, at det er hans egen stilling til sagen, den udtrykker, og den suppleres af en artikel i Kulturhistorisk leksikon for nordisk middelalder, der med få afvigelser gentager den større artikels indhold³. Helge Toldbergs teorier afviger så meget fra opfattelsen af Lejrekrøniken, som hidtil har været herskende, at der er god grund til endnu en gang at gennemgå deres bevisførelse. Uheldigvis er han nu afskåret fra at uddybe sine synspunkter med udfyldende bidrag, der yderligere kan underbygge hans syn, men ved strengt at holde sig til de to nævnte indlæg vil det formodentlig være muligt at gøre ret og skel.

Før Helge Toldbergs syn på Lejrekrøniken refereres, er det nødvendigt i korthed at omtale, hvorledes man tidligere betragtede dette skrift. Det er som bekendt kun overleveret i tre håndskrifter af *Annales Lundenses*, hvori det optræder som et indskud, der ved sin stilform med en sammenhængende fortælling stikker påfaldende af mod det øvrige indhold, og blev udgivet af Jacob Langebek i første bind af *Scriptores rerum Danicarum 1772*, hvor årbøgerne kaldes *Esromenses*, men ud over et par almindelige bemærkninger indeholder hans udgave intet til nærmere oplysning. A. D. Jørgensen repræsenterer det første stadium i forskningen. Han fremhæver, at Lejrekrøniken er den først nedskrevne fortælling om Danmark før kristendommens komme og er opmærksom på de efterretninger om rigets grundlæggelse, hvori den adskiller sig fra Saxos fortælling, men han har ikke fået åbnet øjet for de andre problemer, krøniken indeholder⁴. Først Jørgen Olrik tog ved sidste århundredskifte sagnkrøniken op for at bestemme dens ejendommeligheder. Han stedfæster den til Roskilde ud fra indholdet, påviser den stilistiske overensstemmelse med Roskildekrøniken og drager deraf den slutning, at den er skrevet som en udfyldende indledning til denne allerede foreliggende krønike ikke lang tid efter dens fremkomst. Som en formodning henstilles det, at det er Absalon, der står bag dens fremkomst⁵. Denne sidste hypotese er dog næppe alt for godt underbygget. Roskildekrøniken hviler på en opfattelse af dansk historie, der er ganske modsat Absalons, som næppe har været interesseret i at forøge og dermed lette udbredelsen af et skrift, hvis politiske opfattelse gik imod det synspunkt, han selv kæmpede for. Jørgen Olrik har desuden under titlen *Krøniken om Lejre-*

3. Kulturhistorisk Leksikon for nordisk middelalder X, 1965, sp. 485–86. Se også Helge Toldberg: *Videslet*. Festskrift til Peter Skautrup. 1956, p. 50–51.

4. A. D. Jørgensen: *Bidrag til Nordens Historie i middelalderen*, 1871, p. 218–20.

5. Jørgen Olrik: *Sagnkrøniken i Lundeårbøgerne*. *Hist. Tidsskr.* 7, II, 1899–1900, p. 222–229.

kongerne bragt en oversættelse af beretningen, i hvis indledning han gentager sine bemærkninger fra *Historisk Tidsskrift* ⁶.

Med uvæsentlige ændringer har M. Cl. Gertz i indledningen til *Chronicon Lethrense*, som han kalder den, sluttet sig til Jørgen Olriks vurdering. Han fremhæver den sproglige overensstemmelse med Roskildekrøniken og mener, at den »utvivlsomt fra først af [har] eksisteret som et selvstændigt lille Skrift« ⁷. Under titlen *De antiquissimis Danie regibus* har han desuden udgivet den i en læsebog, hvor teksten afviger ubetydeligt fra den endelige form, han senere standsede ved ⁸. Det er vist Axel Olrik, der har givet sagnhistorien navnet *Lejrekrøniken*, idet han i *Danmarks Heltedigtning I-II* (1903–10) både bruger betegnelsen, hans broder har givet krøniken, og kalder den *Lejrekrøniken*. Heller ikke Roskildekrøniken er nogen gammel benævnelse. De to navne har givet begge skrifter en selvstændighed, de ikke selv fortæller om.

Prof. Gertz daterer *Lejrekrøniken* til ca. 1170, idet han mener, at den er ældre end Sven Aggesøns *Danmarks historie*. Endvidere rejser han spørgsmålet, om den i sin helhed er overleveret i *Annales Lundenses*, men lader det henstå som uafgjort. Meget taler dog for, at *Lejrekrøniken* mangler sin afslutning. Ganske vist kan man betragte Harald Hildetand som den sidste sagnkonge, men der har dog efter ham også været en sagntid, som bl. a. Sven Aggesøn og Saxo viser det, og det har åbenbart været en vanskelig opgave at indsamle og ordne traditionen, som det ses ved en sammenligning med Sven Aggesøns arbejde, der bringer en anden overlevering. Det kan derfor ikke udelukkes, at det sidste afsnit er skåret bort. Stort kan det dog ikke have været.

Helge Toldberg følger en anden linie end den, hans forgængere var slået ind på, og det er denne selvstændighed, der giver hans indlæg værdi. Han vil ganske vist ikke benægte, at *Lejrekrøniken* er en uafhængig, fremmed enhed, der er indføjjet i *Annales Lundenses*, men antager, at den i sin nuværende form er bearbejdet. En særlig fortjeneste har hans påvisning af, at der findes en svensk version, der i forskellige enkeltheder afviger fra den latinske tekst. Allerede 1931 havde Ellen Jørgensen dog gjort opmærksom på den i sin bog om historieskrivningen i Danmark, men det er først Helge Toldberg, der søger at bestemme dens forhold til den danske tradition.

6. Jørgen Olrik: *Krøniker fra Valdemarstiden*, 1900–01, p. 1–22.

7. M. Cl. Gertz: *Scriptores minores historiae Danicæ I*, 1917–18, p. 34–53.

8. M. Cl. Gertz: *Historisk Læsebog i Middelalders-Latin*, 1905, p. 5–10 (med kommentarer fra 1924). Se også M. Cl. Gertz og Jul. Nielsen: *Udvalgte Stykker af latinske Forfattere I*, 3. udg. 1920, p. 83–88 (med kommentarer p. 145–47). For håndskrifter og tekst henvises til disse udgaver.

Han fremhæver desuden særlig, at såvel den latinske som den svenske tekst er fælles om navnet Høkækøping, og da efterleddet i dette stednavn først kendes i Danmark fra 1231, må episoden, hvori det optræder, være indføjjet efter dette tidspunkt, så man skal således hermed have en datering for det fælles forlæg for de to overleveringer til ca. 1250–60. Endelig antager han, at krøniken oprindeligt har haft en skildring af sagnhistorien efter Harald Hildetand.

En datering af Lejrekrønikes ældre form, mener Helge Toldberg, må udgå fra krønikes tysk fjendtlige tendens med dens energiske hævden af landets uafbrudte selvstændighed. Efter hans opfattelse kan denne påstand om uafhængighed ikke finde nogen plads mellem 1131 og 1182, og krøniken må da nødvendigvis være ældre eller yngre end denne periode, mest sandsynligt det første. For at underbygge denne datering peges der på, at Lejrekrøniken i sin indledning fortæller om Augustus' angreb på Danmark og Dans tilbagevisning af det. Det skal være en mytisk omskrivning af Harald Blåtands generobring af området mellem Danvirke og Ejderen i 983. Denne idealiserede beretning om det danske riges grundlæggelse skulle Knud den Store have haft brug for, og når Dan i Lejrekrøniken angives at være søn af en svensk hersker, skulle det ligeledes være dikteret af Knud den Stores politik, idet han som en efterkommer af Dan kunne hævde sin arveret til Sverige.

Også på anden måde er det tænkeligt, at krønikes indledning skulle tjene politiske formål, idet sidestillingen af kejseren og Dan skulle indebære en påstand om, at Knuds slægt var ligestillet med den tysk-romerske kejsers, og han havde brug for det, da datteren Gunhild blev trolovet med kejser Konrad den Andens søn Henrik (3.). Således lyder Helge Toldbergs opfattelse, hvis den skal gengives i korthed, og han peger desuden på, at fordelingen af magten mellem Helge og Ro i krøniken, hvor den første bliver søkonge og Ro får landet, svarer til forholdene i vikingetiden, som Knud selv måtte opleve det 1014, da broderen Harald blev konge hjemme, mens han selv fik overladt nogle skibe og måtte tilkæmpe sig sit rige.

Andre enkeltheder kan udelades på dette sted, og slutningen af Helge Toldbergs afhandling er en række hypoteser, der bygger videre på resultaterne, han mener at have nået, men da han udtrykkeligt betegner dem som usikre, og de ikke har betydning for det spørgsmål, der søges løst, er det unødvendigt at komme nærmere ind på dem. Der er dog grund til at nævne, at han foreslår, at Øpy den Vise fra Sjælland og hans søn Eschil, der ifølge Sven Aggesøn har redigeret Knud den Stores hirdlov, også har skrevet Lejrekrøniken på foranledning af deres herre.

Helge Toldberg mener at kunne samle resultatet af sine undersøgelser på følgende måde. Den oprindelige Lejrekrønike vil kunne fremstilles på grundlag af den latinske og svenske version og de yngre danske historiske optegnelser. Dens nuværende form tilhører Jakob Erlandsøns tid, men det er en rimelig formodning, at den oprindelig er forfattet under Knud den Store, måske på dansk.

Hvis han har ret i denne vurdering af Lejrekrøniken, har dansk historieforskning nået et betydningsfuldt fremskridt, idet historieskrivningen herhjemme dermed føres tilbage til den første trediedel af det 11. århundrede, samtidig med at der åbnes fængslende perspektiver til forståelse af Knud den Stores stræben efter at opbygge et skandinavisk-engelsk imperium. Med en forfriskende dristighed har han kastet alle de tilvante tanker bort og på grundlag af et nyt syn på den gamle kilde foreslået en anden opfattelse af den. For dette forsøg på at se bort fra de ældre fremstillinger fortjener han en tak, da det er den eneste måde, på hvilken fremskridt kan opnås og fastholdes, men man må dog ikke være blind for, at dette initiativ ved at overse fastslået historisk metode mister sin ret til at blive anerkendt, og at de fleste af de slutninger, Helge Toldberg mener at kunne opstille som sikre eller i det mindste sandsynlige, ikke er tilstrækkeligt underbyggede. Særlig gælder det hans teori om, at Lejrekrøniken, som den nu kendes, går tilbage til en ældre form fra Knud den Stores tid. Det er en anerkendt regel, at en ny opfattelse for at blive accepteret må passe til helhedssynet, man har anlagt for den tid, den beskæftiger sig med. Det er ganske usandsynligt, at man i begyndelsen af det 11. århundrede skulle være så optaget af Danmarks ældre historie, at man kunne tilvejebringe en krønike, der berettede om tiden før kristendommens komme til landet og kun herom. Hvis man skal tro Adam af Bremen, har man haft meget uklare begreber om ældre dansk historie, og det har åbenbart været i sidste øjeblik, at man på Valdemarernes tid indsamlede den mundtlige sagntradition, inden den blev glemt eller ændret til ukendelighed. En historisk skildring som den af Helge Toldberg skitserede passer så dårligt som muligt for vikingetidens slutning. Kilderne er ganske uvidende om, hvilke tanker Knud den Store har næret om målet for sin politik. Det vides ikke engang, om udvidelsen af hans rige er sket halvt tilfældig ved angreb på ham, der nødvendiggjorde en nedkæmpning og udslettelse af modstanderen, eller om initiativet lå hos ham selv, og han fra begyndelsen af sin løbebane har haft planer om at samle et nordeuropæisk storrige.

På samme måde kendes der meget lidt til Knud den Stores forhold til Sverige. Helge Toldbergs opfattelse, at han havde vidtrækkende tanker

om dette riges erobring, og at det kommer frem i Lejrekrøniken, bekræftes ikke fra anden side. Forskningen har på dette punkt to modstridende synspunkter. For over 100 år siden gjorde J. J. A. Worsaae opmærksom på, at den danske hersker i et diplom foruden at kalde sig konge over England, Danmark og Norge også tillægger sig magten over »en del af svenskerne« (partis Svavorum), og at der er overleveret en mønt, i hvis omskrift Knud kalder sig svenskernes konge, mens den anden side viser, at den er slået af Thormod i Sigtuna⁹. A. D. Jørgensen kan heller ikke komme uden om det klare vidnesbyrd på mønten. Det falder ham imidlertid svært at forlige dens udsagn med det, han ellers kender til tidens nordiske historie, og han søger at komme ud af sit dilemma ved at opstille en teori om, at kong Knud ikke har besiddet den umiddelbare magt i Sverige, men at han har stræbt efter at være en overkonge i Norden og Storbritannien, ligesom den tyske kejser var det på fastlandet¹⁰. Det er dog yderst tvivlsomt, om dette mæglende forslag dækker virkeligheden. Johs. Steenstrup gør opmærksom på, at ikke andre kilder end de af Worsaae anførte tillægger Knud noget herredømme over Sverige, og at han førte en uheldig krig med dette land, der må svække troen på, at han har haft nogen større indflydelse her, selv i en del af det. Titlen rex partis Svavorum mener han snarest må forklares som en forvanskning af betegnelsen rex Sclavorum (slavernes konge), som Knud har taget ud fra sit herredømme over Samland. Møntens vidnesbyrd vil han helst ganske benægte ud fra den usikkerhed, der knytter sig til disse indskrifter¹¹. Denne skepsis er fuldt berettiget. På en penning, der henføres til årene med striden mellem Magnus den Gode og Svend Estridsøn 1044–47 og menes at være slået i Odense, læses kongenavnet IOANST (Johannes)¹². Ingen er heraf blevet bevæget til at indføre en hersker af dette navn i den danske kongerække, dertil strider indskriften for meget mod, hvad man ellers ved. På den anden side kunne man heller ikke forklare, hvorledes dette navn var indkommet. Man er nu mest tilbøjelig til i denne indskrift at se et direkte kopieret byzantinsk kongenavn. Man må i hvert fald omgås med største forbehold med de historiske data, der kan uddrages af møntindskrifterne, også når det gælder den mønt, som angiver sig at være slået for Knud den Store i Sigtuna.

9. J. J. A. Worsaae: Den danske Erobring af England og Normandiet, 1863, p. 325. Regesta diplomatica I, 1843, p. 16, nr. 70, og p. 18, nr. 79.

10. A. D. Jørgensen: Den nordiske kirkes grundlæggelse og første udvikling, 1874–76, p. 454–55.

11. Johannes C. H. R. Steenstrup: Normannerne III, 1882, p. 329–31. Modsat Kr. Erslev (Dronning Margrete, 1882, p. 27–28).

12. P. Hauberg: Myntforhold og Udmyntninger i Danmark indtil 1146, 1900, p. 46–47. Det Kgl. Danske Vidensk. Selsk. Skr., 6. Række, hist. og filosof. Afd. V. 1.

De svenske forskere H. Schüick og C. Weibull følger dog mere Worsaaes syn. Den første godkender de to kilder, Worsaae byggede på, uden at tage forbehold¹³, og heller ikke Curt Weibull foruroliges af nogen tvivl. Han går ud fra, at den danske konge efter sejren i Helgeå har kunnet vinde en del af Sverige, og at dette er blevet slået fast ved en udvidelse af hans titel¹⁴. Denne opfattelse er konsekvent, men selv om man godkender den, er det mindre sandsynligt, at disse dele af landet har omfattet Sigtuna, da byen ligger i det svenske riges kerne, og udtrykket »en del af Sverige« ville være alt for beskedent. Således står ordene på mønten stadig uforklarede.

Helge Toldberg kan heller ikke hente nogen hjælp hos de kyndigste nordiske numismatikere. P. Hauberg mener ikke, at man skal lægge vægt på møntens oplysninger om stedet, hvor den er slået, da tiden var meget skødesløs hermed, som andre mønter viser det. Men heller ikke Knuds titel som svenskernes konge kan han umiddelbart godkende. Han formoder, at den danske hersker har haft planer om en erobring af Sverige og i denne anledning har ladet præge mønter til brug i det nyerobrede land, og at møntmesteren har brugt et reversstempel, han havde medbragt fra Sigtuna¹⁵. Heller ikke denne løsning af gåden lyder overbevisende. Hauberg synes at have hentet sin forklaring i de pengesedler, Frederik den Sjette lod fremstille i forbindelse med en påtænkt landgang i Skåne, men det er vist givet, at forholdene i 1809 ikke kan sidestilles med vikingetiden¹⁶.

Heller ikke Bengt Thordeman kan godkende møntens titulatur af Knud som svenskernes konge. Han gør opmærksom på, at det på denne tid ikke er usædvanligt, at engelske kongers navne anbringes på mønter, der er præget for andre herskere, og den dansk-engelske konges navn på en svensk mønt skal efter hans opfattelse være et sidestykke hertil. Han indrømmer, at det efter nutidens tanker er uforståeligt, men at der fra vikingetiden kendes så mange inkonsekvenser, at det ikke kan udelukkes¹⁷.

Som det fremgår af ovenstående redegørelse, har den historiske forskning gjort to afvigende anskuelser gældende. Den ene godkender Knuds større eller mindre herredømme over Sverige, den anden forkaster det. Det er formodentlig den sidste, der har ret, da de to kilder, som omtaler

13. Henrik Schüick: Svenska folkets historia I, 1914, p. 240.

14. Curt Weibull: Sverige och dess nordiska granmakter, 1921, p. 155-56.

15. P. Hauberg: l. l., p. 46 og 192.

16. J. Wilcke: Specie-, Kurant- og Rigsbankdaler, 1929, p. 222-227.

17. Bengt Thordeman: Sveriges medeltidsmynt. Nordisk kultur XXIX, Mønt, 1936, p. 9-10.

det danske herredømme over Sverige, uanset deres samtidighed og officielle herkomst alligevel er så svage og strider så meget mod, hvad der ellers kendes til tiden, at de ikke kan gøre krav på fuld tillid. Hvis Knud den Store ikke har haft nogen magt i Sverige, forsvinder dermed baggrunden, Helge Toldberg har opridset for Lejrekrønikens svenskenlige tendens, og at den skulle være et led i den dansk-engelske konges forberedelser til et angreb på Sverige ved at pege på den danske kongeslægts svenske afstamning og deraf følgende arvekrav, er kun gætterier. Hvilke planer Knud har syslet med, om han ville angribe Sverige, når tiden var gunstig, eller arbejde for det gode forhold til det for at have ryggen fri til andre opgaver, derom vides ikke noget. Ikke desto mindre kan Helge Toldberg, i sin hypotese om, at indledningen til Lejrekrøniken skal vise Knud den Stores arveret til Sverige, skrive: »Det kunne have lignet Knud at sammenkalde Sveriges stormænd ved Mora sten, og gøre dem opmærksom på at han gennem sin stamfader Ypper var Sveriges nærmeste arving; og det ville ikke have generet ham det fjerneste at smigre svenskerne med, at de som et oprindeligere folk var lidt finere end danskerne«. Det er umuligt at sige, hvorfra han har denne dybtgående indsigt i kongens planer, og man har snarere fornemmelsen af, at i disse ord har ønsket om at nå frem til en ny forståelse helt overskygget pligten til at bygge hypotesen på pålidelige kilder.

Ud fra det foregående er det forsøgt at påvise, at Helge Toldbergs teorier om Lejrekrøniken ikke støtter sig til kendte kilder, og det skulle være overflødigt at tage stilling til, om der i den første trediedel af det 11. århundrede har eksisteret en begyndelse til en dansk historieskrivning, hvorom Lejrekrøniken er et vidnesbyrd. Forskningen har hidtil ment, at en historisk overlevering af profan art er adskilligt senere, og der er ikke fremført noget, der svækker denne antagelse. I sin stræben efter at give en ny bedømmelse af Lejrekrøniken kommer Helge Toldberg også ind på en vurdering af meddelelserne, den bringer. Det ville sprænge rammen for denne afhandling, hvis dette emne skulle tages op til en udførlig gennemgang, da det ville betyde en beretning om hele sagnhistorien, og det ligger uden for opgaven her. Det er tilstrækkeligt at gøre opmærksom på, at de forskellige sagn fra forhistorisk tid afspejler begivenhederne i germansk jernalder, men at de udelukkende ses gennem den omdannelse, de har været udsat for i vikingetiden. På en måde har Helge Toldberg ret i, at Lejrekrøniken stammer fra denne periode, fordi dens beretninger viser, hvorledes den ældre middelalder overtog fortidens sagn i den foregående tids gengivelse, men det er ingen nyhed, og trods den samlede sagnforsknings skarpsindighed findes der ikke nogen

metode, der med sikkerhed kan vise, hvilke omdannelser sagnene har været udsat for, inden de blev optegnede og en videre omdannelse standset. Hvis man skal dømmе efter erfaringerne, undersøgelsen af nyere sagn stiller til rådighed, hvor man kan følge deres vildskud og ændringer, føler man sig ikke fristet til at prøve på at udrede den virkelighed, der muligvis ligger bag Lejrekrønikens beretninger.

Også ud fra disse betragtninger bliver det nødvendigt at opgive Helge Toldbergs forsøg på en ny datering af Lejrekrøniken uanset den konsekvens og energi, hvormed han har gennemført sit synspunkt, og man må så vende tilbage til den opfattelse, Jørgen Olrik og M. Cl. Gertz har udformet. Den virker umiddelbart ikke så paradoksal som Helge Toldbergs i sin datering. I sine Udvalgte Stykker af latinske Forfattere I sætter den sidste tiden for krønikens affattelse til ca. 1188, men det er vist kun meningen, at han hermed vil angive, at den må have foreligget, før Sven Aggesøn skrev sin historie. Da Jørgen Olrik mener, at den er skrevet på foranledning af Absalon, efter at han havde overtaget bispestolen i Roskilde, men ligeledes før Sven Aggesøns arbejde, er der ikke stor forskel på deres tidsfæstelse. Ellen Jørgensen mener, at krøniken er forfattet i Roskilde senere end Roskildekrøniken og siger: »Den synes barnlig og naiv, er dog et nyt Forsøg paa dansk Grund«, og at den »prøver med en vis Udfoldelse af Lærdom at besvare de til alle Tider æggende Spørgsmål om Rigets Oprindelse og Folkets Navn«¹⁸. I det store og hele er hendes vurdering ikke meget afvigende fra den, de to andre forskere har fremsat, og for dem alle tre er det fælles, at de går ud fra, at Lejrekrøniken er skrevet på latin.

Axel Olrik kommer i sin disputats ikke ind på spørgsmålene i krøniken af betydning for det her anlagte synspunkt. Det er dog nødvendigt at fremhæve, at hans sammenligning med Sven Aggesøn og andre skildringer viser, at den ikke er så kortfattet i antallet af herskere, som det almindeligt antages. Først for vikingetidens konger svigter den. Da alle er enige om, at Lejrekrøniken er den ældste optegnelse om sagnetidens konger, synes dette træk at tyde på, at forfatteren har været mere velorienteret, end det sædvanligt menes¹⁹.

Helge Toldbergs formodning om, at der som grundlag for den nu kendte tekst har foreligget en original på dansk, kræver en nærmere redegørelse end de få bemærkninger, han har givet. Han er formodentlig ledet frem til sin hypotese af den danske tekst til den hirdret, der skal stamme fra

18. Ellen Jørgensen: *Historieforskning og Historieskrivning i Danmark indtil Aar 1800*, 1931, p. 27.

19. Axel Olrik: *Kilderne til Saksens Oldhistorie I*, 1892, II, 1894, passim.

Knud den Stores tid, uden at erindre, at kun de danske love er overleveret på dansk, mens den øvrige sparsomme litteratur foreligger på latin som tidens anerkendte sprog, og at hirdrettens danske tekst først er overleveret fra sidste fjerdedel af det 12. århundrede. Hele spørgsmålet om vederloven og dens herkomst fra Knud den Store er desuden så tvivlsom og forskningens stilling så usikker, at der er al grund til at se bort fra den som bevismiddel²⁰, og hele denne side af Helge Toldbergs afhandling ligger så langt fra det spørgsmål, denne artikel skal søge at løse, at den ikke kan behandles her. Derimod kan det nævnes, at Johs. Steenstrup i nogle korte bemærkninger slutter sig til forskningens almindelige vurdering af krøniken. Han gør opmærksom på dens interesse for sagntiden og slutter sig til den antagelse, at den er skrevet i Roskilde som en indledning til den ældre Roskildekrønike²¹.

Et forsøg på at give en ny opfattelse af Lejrekrøniken må derfor tage sit udgangspunkt i de indbyrdes lidet afvigende anskuelser, de ældre forskere har fremsat. Forinden er det dog nødvendigt at undersøge Roskildekrøniken.

*

Roskildekrøniken er i modsætning til Lejrekrøniken overleveret som et selvstændigt skrift og blev allerede trykt 1739 af E. J. de Westphalen i hans *Monumenta inedita I*. Derefter gengav Langebek dens tekst i *Scriptores rerum Danicarum I*, 1772, og gav i alle hovedtræk en rigtig bestemmelse af det særegne for krøniken. Herpå har den efterfølgende forskning bygget videre, idet M. Cl. Gertz har udgivet en revideret tekst og Jørgen Olrik en oversættelse af det lille skrift. For alle enkeltheder kan der henvises til de to arbejder²².

Allerede en flygtig gennemlæsning af skildringen viser, at forfatteren har valgt et bestemt synspunkt for sin redaktion. Fortællingen begynder med Harald Klaks døb 826, men krøniken kender ikke meget til den ældste tid og må nøjes med udførlige citater af Adam af Bremens kirkehistorie, suppleret med selvstændige indskud, der ikke altid er pålidelige, og først efter Svend Estridsøns død bliver den mere udførlig og selvstændig. Det er dog tydeligt, at den overalt er særlig godt orienteret, når det gælder bispesædet i Roskilde, men heller ikke denne krønike har kunnet skaffe sig en blot nogenlunde pålidelig og fylgig efterretning

20. Poul Johs. Jørgensen: *Dansk Retshistorie*, 1940, p. 56-60.

21. Johs. C. H. R. Steenstrup: *Danmarks Riges Historie I. Oldtiden og den ældre Middelalder*, p. 705.

22. M. Cl. Gertz: *Script. min. I*, 1917-18, p. 1-42. Jørgen Olrik: *Den ældste Danmarkskrønike (Roskildekrøniken)*, 1898.

om vikingetiden. Man får indtrykket af, at overleveringen i Roskilde først begynder med den sidste fjerdedel af det 11. århundrede, men også de efterfølgende Sven Aggesøn og Saxo har haft vanskeligheder med at skaffe sig viden om denne periode. Kun om Ulf Jarls drab findes en selvstændig overlevering i Roskilde. Det er påfaldende, at den hjemlige overlevering har været så sparsom, som om der har været et traditionsbrud, så man af mangel på virkelige oplysninger måtte nøjes med, hvad den fremmede Adam af Bremen meddelte. For Ellen Jørgensen står den tyske klerk som det stilistiske forbillede for Roskildekrøniken, hvis form kun brydes af forfatterens lidenskab og pathos.

De stærke følelser viser sig især under skildringen af den senere tid, dog således at begivenhederne stadig ses ud fra Roskildes synspunkt, og fortællingen slutter med bisp Eskils indsættelse som erkebisp 1138 og hans medbejler Rukos erhvervelse af Roskilde stift. Da tronprætendenten Oluf, Harald Kesjas søn omtaltes som levende og blev dræbt 1143, må skriftet være afsluttet mellem disse år, og nogle efterfølgende bemærkninger om tiden indtil Valdemar Sejrs tronbestigelse er senere tilføjelser, der allerede røber sig ved deres afvigende tendens.

Selv om skildringen er lokalt bestemt ud fra den vigtigste by på Sjælland, bringer den adskillige efterretninger om begivenheder i Jylland, deriblandt om Erik Emunes drab på broderen Harald Kesja og hans børn og om hans egen voldsomme død. Derimod er meddelelserne om Knud den Hellige beskedne, skønt det sikkert er en af kirkens mænd, der har forfattet skriftet. Det står måske i sammenhæng med dets tendens. Man møder i dommene over de skildrede en udpræget personlighed, der ikke føler trang til at skjule sine egne følelser og ikke vakler i sin bedømmelse.

A. D. Jørgensen har øjet åbent for lidenskab, der besjæler forfatteren. Han slutter sig til Langebeks mening, at krøniken er skrevet i Roskilde, og antager, at dens forfatter vil give en sammenhængende dansk historie, idet han understreger, hvor fattig den danske overlevering er om alt forud for Svend Estridsøns tid²³. Herimod sætter han de fyldige oplysninger, den islandske tradition ejer, og giver kirken skylden. Hans skarpsindighed har her svigtet ham, da han har glemt at undersøge, hvor sikre de islandske beretninger var, men hans umiddelbare taktfølelse forhindrer ham dog i at godkende alt, hvad efterretningerne fra øen i Nordhavet fortæller. Således holder han fast ved 1074 som året for Svend Estridsøns død, der anføres i Roskildekrøniken og andre danske kilder, men som de islandske henfører til 1076, og det er ganske betegnende, at Jørgen Olrik i kommentarerne, hvormed han ledsager sin oversættelse,

23. A. D. Jørgensen: Bidrag til Nordens Historie i middelalderen, 1871, p. 198.

fastholder 1076 som kongens dødsår. Større indtryk har A. D. Jørgensens bemærkninger ikke gjort på ham, fordi han følger det fastlagte spor for studiet, men han gør opmærksom på, at det senere tillæg som en af sine kilder har en yngre kongerække, der når ned til Valdemar Sejr. Ellers slutter han sig til A. D. Jørgensen og citerer hans bedømmelse af den ukendte forfatters politiske standpunkt med en fremhævelse af, at det er det eneste minde, som det underlegne parti i borgerkrigene har efterladt sig.

Der er ikke grund til at komme ind på andre opfattelser af Roskildekrøniken i dansk forskning, da de alle stemmer overens med de ændringer, der er bestemt af de enkeltes temperament, da krønikens vurdering af personer og begivenheder er så klar og frentredende, at den ikke kan undgå at falde i øjnene. Spørgsmålet om, hvem Roskildekrøniken er talerør for, er løst af L. Weibull, der har peget på, at den svarer til erkebisp Eskils synspunkter, og det passer hermed, at den standser, da han forlod bispestolen i Roskilde for at overtage det mere anselige embede som hele Nordens kirkefyrste i Lund²⁴. Til denne løsning har også Sture Bolin sluttet sig²⁵. Med denne nærmere bestemmelse af Roskildekrønikens tilhørsforhold bliver stedfæstelsen til Roskilde yderligere underbygget, og det kan tilføjes, at efterretningerne om begivenhederne i Jylland som kilde kan have haft Eskil, der selv var af jysk familie og gennem sin slægt kan have formidlet efterretningerne fra hjemstavnen, men andre veje er lige så rimelige, da kirken i Roskilde gennem sine almindelige forbindelser med andre bispestole har kunnet holde sig underrettet om forholdene rundt om i landet.

*

Studiet af middelalderens historie har for en væsentlig del samlet sig om forståelsen af den ældre overlevering, efter at Jacob Langebek ved sin udgave af de latinske kilder i *Scriptores rerum Danicarum* havde åbnet muligheder for et sammenlignende arbejde. I det foregående er det vist, at en nærmere bestemmelse af Lejrekrøniken og Roskildekrøniken først for alvor kom i gang ved sidste århundredskifte efter de foregående tilløb. Det største fremskridt var M. Cl. Gertz nye udgivelse af teksterne, men også Jørgen Olriks kommenterede oversættelser har bidraget til en bredere indtrængning. Ikke desto mindre skal denne artikel forsøge at gå imod de resultater, de to forskere har ment at være nået

24. Lauritz Weibull: *Nekrologierna från Lund, Roskildekrönikan och Saxo. Scandia* I, 1928, 106 og passim.

25. Sture Bolin: *Om Nordens äldsta historieforskning*, 1931, p. 41, p. 51 og passim.

til, ved at fremsætte den anskuelse, at de to krøniker er dele af et og samme skrift, forstået på den måde, at der engang har foreligget en fortælling om Danmarks historie fra rigets opståen til det år, da Roskildekrøniken standser, og at denne krønike dels er udnyttet af redaktionen af *Annales Lundenses*, der havde brug for afsnittet om sagnkongerne, dels af en afskriver, som kun var interesseret i tidsrummet fra kristendommens forkyndelse i landet, og at den primære krønike senere er gået til grunde. Det kan ikke på forhånd afvises, at de to fragmenter ikke omfatter hele den oprindelige krønike, og at der mellem dem har været et afsnit, der nu er forsvundet sammen med originalen.

Det følger af sig selv, at hvis der kan anføres tilstrækkelig mange sandsynlighedsgrunde for holdbarheden af denne opfattelse, falder Helge Toldbergs teori bort af sig selv.

Til indledning skal der gøres nogle almindelige bemærkninger om de to krøniker. Lejrekrøniken bryder på en ejendommelig måde formen af *Annales Lundenses* ved sin sammenhængende fortælling uden årstal, og prof. Gertz mener, at den er indsat for at skabe baggrund for et citat fra Adam af Bremen, og at den oprindelige slutning mangler. Det er dog på forhånd svært at tro, at der i det 12. århundrede fandtes så stor interessen for sagnhistorien, at man ville anse det for umagen værd at forfatte et særskilt skrift om den. Når den er nedskrevet i denne tid, er det altid som led i en større sammenhæng, omfattende hele landets historie, som det kan ses hos Sven Aggesøn og Saxo, og senere møder man det i *Annales Ryenses*, der ligeledes bringer en større sagnhistorisk indledning. Man har vel dengang ikke skelnet tilstrækkeligt klart mellem det mundtlige sagn og den skriftlige overlevering, og en historisk beretning, selv om ganske verdslige forhold, måtte på denne tid være utænkelig, uden at den samtidig blev sat i forhold til kristendommen og dens vurdering af begivenheder og personer. Det er vanskeligt at forstå nu, da man gennem det forrige århundredes dyrkelse af de nordiske heltesagn og deres betydning, der yderligere blev fremhævet af den grundtvigske højskole, er blevet vant til at se guder og helte og beretningerne om dem som en selvstændig kulturytring. Det er rimeligst at se hele Lejrekrøniken som den første del af en fuldstændig Danmarks historie, og hertil passer den bedst til Roskildekrøniken. Begge har Roskilde og byens omegn som midtpunkt, og man skal ikke lade sig vildlede af de moderne navne, da krøniken ganske vist samler sig om Lejre, men også som den første bringer et sagn om grundlæggelsen af Roskilde.

Når man tager Roskildekrøniken for sig, er det straks iøjnefaldende, at den begynder uden nogen indledning, ikke engang en så beskeden

som den, Lejrekrøniken bruger. Her støder man på en anden afvigelse fra hævdvunden litterær skik i tiden. Som det fremgår bl. a. af Sven Aggesøns og Saxos arbejder har en indledning været nødvendig i de fortællende skildringer, mens annalernes form ikke kræver den. Denne vanskelighed fjernes, hvis man betragter Lejrekrøniken som det første afsnit af krøniken, hvis forbindende afsnit nu er gået tabt. Det kan ikke fastslås med sikkerhed, hvor meget det har omfattet, men den Lothpardus (Lodbrok), som omtales i Roskildekrønikens begyndelse uden i forvejen at være introduceret, har måske været omtalt i den manglende del. Den kan på sin måde have omtalt Gotfred og Hemming, Sigfred og Anulo, som *Annales Lundenses* kendte fra anden side og derfor ikke optog, men det er muligt, at der har været flere konger omtalt. Mod denne forståelse af forholdet mellem de to krøniker vil det kunne indvendes, at den selvstændige Roskildekrønike ganske vist har mistet sin begyndelse, men at det alene har været hensigten at skildre det kristne Danmarks historie, og at indledningen er blevet bortskåret, fordi den ikke indeholdt noget berettende stof, men kun nogle bemærkninger fra forfatteren til læseren. Denne kritik vil dog kunne imødegås ved at henvise til den samme betragtning som den, der blev anlagt på Lejrekrøniken. I den ældre middelalder har det været en litterær regel, at en historisk skildring skulle omfatte hele rigets skæbne. Kun i beretninger om helgener o. l., der efter deres karakter må holde sig inden for et menneskelivs rammer, afviger man herfra.

Man kan kritisere den her opstillede tankerække ved påstanden om, at det er et enestående og utænkeligt tilfælde, at en beretning er bevaret i to led, hver med sin selvstændige overlevering. Det kan imødegås ved først at henvise til, at der foreligger en beretning, der ligesom Roskildekrøniken efter det fremsatte synspunkt har mistet begyndelsen med en beretning om de hedenske konger. I *codex Arnæmagnæanus* 1030, 4°, findes en lille kongerække, omfattende herskerne fra Dan til Valdemar Sejr, hvis erobring af Estland omtales som det sidste. Den er trykt af Langebek i *Scriptores rerum Danicarum* I, p. 15–18. I samme bind bringer han p. 66–68 efter Petrus Olai en anden, lidt forkortet kongerække fra Harald Klak til Valdemar Sejr, der i et og alt er en forkortet gengivelse af den første liste, hvad Langebek ikke har bemærket. Her findes et sidestykke til den fremsatte teori om Roskildekrøniken som et fragment, hvor tilmed begyndelsen er valgt på samme sted, som Roskildekrøniken tager fat. M. Cl. Gertz har udgivet denne liste over kongerne, men med rette som en enkelt tekst²⁶. I dette tilfælde kræves

26. M. Cl. Gertz: *Script. min.* I, 1917–18, p. 149–50, p. 161–66.

der intet bevis, fordi den primære tekst, hvorfra Petrus Olai har hentet sit uddrag, er bevaret, for Roskildekrøniken savnes den fuldstændige kilde, men den kan genfremstilles for hovedparten ved at tage Lejrekrøniken med som den manglende indledning og første afsnit.

Det er desuden muligt at fremdrage et eksempel på, at en årbog er overleveret i to dele, der hver kun er fragmenter af en og samme beretning. Ellen Jørgensen har offentliggjort en årbog på dansk for tiden 1074–1255. Den er overleveret dels som en årbog 1074–1255, dels som optegnelser for tiden 1095–1147. De sidste notitser passer ind i en lacune i årbogen, og Ellen Jørgensen kunne derfor uden betænkelighed offentliggøre begge dele som et samlet værk. Det vides ikke, hvornår denne tvedeling har fundet sted, men den har allerede foreligget for Hans Svaning. Bag den nu eksisterende danske tekst ligger en ukendt original på latin, men spaltningen synes at være foregået, efter at oversættelsen til dansk er sket ²⁷.

I forbigående kan det anføres, at en anden bekendt tvedeling af en kilde ses i Lucasevangeliet og acta, om hvilke adskillige mener, at de engang har udgjort et samlet værk ²⁸. Forholdene er dog her så forskellige i tid, sted og milieu, at det ikke udgør et brugeligt sammenligningsmateriale.

Også den moderne editionsteknik anvender en deling af kilderne. M. Cl. Gertz har udgivet *Compendium Saxonis* og *Chronica Jutensis* som to adskilte værker, skønt de utvivlsomt fra forfatterens side er tænkt som en fortløbende Danmarks historie ²⁹, og Ellen Jørgensen har udgivet den sidste sammen med de danske annaler ³⁰. Hvis man ikke havde de kyndige udgiveres kommentarer og den håndskriftlige overlevering at holde sig til, ville man opfatte Jyske Krønike som et selvstændigt arbejde.

Forsøget på at påvise, at Lejrekrøniken og Roskildekrøniken danner en enhed, der senere er spaltet i to beretninger, og at originalen er forsvundet, er foretaget på grundlag af, hvad man kunne kalde den formhistoriske metode, idet der er lagt vægt på at fremhæve, at de to krøniker hver for sig opviser så store redaktionelle mangler, at de afviger fra alle andre beretninger fra samme tid, men at det usædvanlige forsvinder, og at der fremkommer en enhed i en normal ydre form, hvis de samles til et fælles arbejde. Der vil altid kunne indvendes, at den formhistoriske metode kun giver en grov regel, fra hvilken der er undtagelser,

27. Ellen Jørgensen: *Middelalderlig historisk Litteratur paa Modersmaalet*, 1930, p. 8–9, 15–20 (Samfund til udgivelse af gammel nordisk Litteratur).

28. Jørgen Skaftø Jensen i *Gads danske Bibelleksikon II*, 1966, sp. 78.

29. M. Cl. Gertz: *Script. min. I*, 1917–18, p. 195–458.

30. Ellen Jørgensen: *Annales Danici Medii Ævi*, 1920, p. 28 og 157–162.

at de to krøniker kun er udkast, der savner den afsluttende bearbejdelse, eller at de er for forskellige til, at de kan hidrøre fra samme hånd. Denne kritik kan ikke gendrive direkte, men der vil atter mod den kunne anføres at hvis der tages hensyn til, at den ene tekst omfatter sagnhistorien og den anden begivenhederne efter Ansgars virksomhed, er forskellen ikke større end den, man træffer hos andre af tidens historikere, og i topografiske synspunkter falder de to krøniker så nøje sammen, at hvis ikke de rigshistoriske efterretninger forhindrede det, kunne man kalde den samlede krønike for den ældste danske lokalhistorie om Roskilde-egnen og Sjællands stift.

Fastholder man tanken om de to skildringers samhørighed, indtræder de som det første led i en stedse mere udarbejdet fremstilling, begyndende ganske primitivt med Eskils dobbeltkrønike, derefter videre udformet af Sven Aggesøn og afsluttet i Saxos imponerende værk. Alt taget i betragtning løser tanken om de to kilders samhørighed flere problemer end det ældre standpunkt, at Lejrekrøniken er skrevet efter Roskildekrøniken som et supplement til denne. Det må dog indrømmes, at den formhistoriske metode også har sine modstandere, som det kom frem, da Ernst Frandsen ville anvende den på folkevisens historie³¹. Han fik ikke nogen ubetinget tilslutning, men man vil dog næppe kunne nægte, at dens synspunkt er af værdi, når det støttes af tilstrækkelig mange andre indicier, som det er tilfældet her.

Også sprogligt er der tilknytningspunkter mellem de to kilder, som det er iagttaget af M. Cl. Gertz og Jørgen Olrik. I ensartede vendinger karakteriseres Erik Emune og Snyo og Erik Ejegod og Snyo på samme måde, den første ikke mindre end tre gange, delvis med en hentydning til hans tilnavn (den evigt mindeværdige). Gertz forklarer det således, at forfatteren af Lejrekrøniken under sit arbejde med den har lært Roskildekrøniken at kende og derfra hentet vendingerne, der skulle vise, at sagnkongen Snyo var en lige så slet hersker som Erik Emune var det efter Roskildekrønikens mening. Dette forsøg på en forklaring af overensstemmelserne forekommer tvungent, men er vist den eneste udvej, hvis man vil hævde de to skrifers indbyrdes selvstændighed. En simplere forklaring er den, at man har at gøre med to dele af et og samme skrift, hvis forfatter gentager en allerede benyttet vending, der passer til sammenhængen. Som sidestykke kan nævnes, at Axel Olrik har gjort opmærksom på, at der hos Saxo optræder enslydende sætninger, og han formoder antageligt med rette, at Saxo enten har haft nogle enslydende

31. Se Paul Krüger: Ernst Frandsen. 30. januar 1894–26. februar 1952. *Acta Jutlandica* XXIV, 2, 1952, p. 9–10.

notater for sig, som han har overført til sit manuskript, eller at en genklang af en tidligere benyttet sætning har meldt sig i bevidstheden, da han næste gang ville udtrykke den samme tanke ³².

Prof. Gertz har ligeledes vist, at begge skrifter sprogligt har lån fra biblen, men herpå kan der ikke opbygges noget bevis for samhörighed, da de fleste af tidens forfattere i større eller mindre omfang har siddet inde med en mængde citater, der måtte melde sig af sig selv, når de satte pennen på pergamentet. Af større værdi er det, at latinen begge steder i syntax og ordvalg forekommer ens, kun med de afvigelser, emnet med nødvendighed kræver, og begge steder skinner det danske substrat igennem. Også sprogligt kan en samlet Lejre- og Roskildekrønike indordnes i en udviklingsrække, der begynder med dette skrift og over Sven Aggesøns noget barbariske ordpragt kulminerer i Saxos enestående eloquentia, om end den i sin nuværende form mere minder om den asiatiske end den attiske.

Det kan på dette sted anføres, at Helge Toldberg formoder, at forfatteren af dette indlæg har været ophavsmand til conjecturen biferos (i stedet for det rigtige fibros) i Lejrekrøniken som betegnelse for bæveren. Det er en fejltagelse. Ordet biferus, dannet på grundlag af dyrets danske navn, er indsat af M. Cl. Gertz og findes i hans læsebøger i middelalderens latin ³³. Den seneste udgave af Udvalgte Stykker I er fra 1920 og må betragtes som hans sidste ord i sagen, og dens læsemåde er derfor fulgt, selv om det måske er muligt, at den ved en forglemmelse ikke er rettet efter udgaven i *Scriptores minores I* fra 1917–18. Helge Toldberg har ikke kendt udgaverne af Lejrekrøniken til undervisningsbrug.

For at vise den sproglige overensstemmelse mellem de to krøniker bringes nedenfor en liste over det mest iøjnefaldende. Den medtager også de af prof. Gertz fremhævede, da næppe alle læsere har hans udgave ved hånden. Citaterne er fra *Scriptores minores I*.

Ud fra disse parallelsteder forekommer det at være en kunstig forklaring, at en anden forfatter skulle have efterlignet Roskildekrønikens stil så nøje, og det lyder mere rimeligt, at der her er tale om den samme forfatter, hvis stil kun har de ændringer, det forskellige stof fremtvinger, folkesagn og en følelsesmættet samtidsskildring. På samme måde har M. Cl. Gertz vist, at *Compendium Saxonis* og *Chronica Jutensis* har samme forfatter, skønt stilen i de to afsnit er lidt forskellig, i det første

32. Axel Olrik: *Kilderne til Saksens Oldhistorie I*, 1892, p. 119.

33. Helge Sjøgaard: *Et Dyresagn fra Danmarks ældre Middelalder*. *Sprog og Kultur XII*, 1943, p. 75–80.

afhængig af, at det er en genfortælling, i det andet hvilende på en selvstændig beretning eller på *Annales Ryenses* ³⁴.

Roskildekr.

27,11. uir flagiciosus, furore et mendacio repletus.
 25,15. multas iniquas et iniustas leges adinuenit.
 31,14. superbus, elatus et in malicia potens, per omnia terribilis more fulminis incessit; flentibus, si quid uidebantur habere, abstulit, habentibus et male ridentibus sparsit.
 22,13. non inmemor pacti
 23,27. in regnum levatus est
 20,14. Cuius corpus a fidelibus Throthemis humatur
 30,9. Post quem Ruco constituitur
 27,18 nauali bello

Lejrekr.

50,6. esto ibi rex robustus et furore flagiciosus.
 50,13. Multas iniquas leges et iniustas instituens
 50,10. superbus et iniquus, elatus et in malicia nimis potens, per omnia terribilis, more fulminis [furibundus] incedens; flentibus, siquid uidebantur habere, abstulit, habentibus et male ridentibus sparsit.
 47,18. facti prioris inmemor
 53,1. in regnum levatur
 48,5. et in insula humata est
 48,14. Quibus constituit regem
 47,7. nauali bello.

I det følgende vil der blive gået ud fra, at de to krøniker danner en enhed. Denne antagelse hviler ikke på et enkelt argument, men på det samlede antal af de ovenfor opregnede enkeltheder. Hver for sig har de ikke større vægt, men samlet supplerer de hverandre, fordi de kan forklares som udslag af et fælles grundlag, en sammenhængende beretning om landets historie fra den ældste tid til forfatterens egen. Lejrekrøniken må derfor dateres til samme tid som Roskildekrøniken, og dermed bortfalder Helge Toldbergs forskellige hypoteser. Det er muligt, at et mindre afsnit mellem de to bevarede dele er faldet ud, og den sidste del af sagnhistorien er behandlet så kort som muligt. Det samme er tilfældet hos Sven Aggesøn, der overlader det til en mere omhyggelig efterfølger at udfylde manglerne.

Det har ligeledes været besværligt at samle så mange efterretninger om Knud den Store, at der kunne skrives en fyldestgørende beretning. Der er store huller og mange fejl. Nogen pålidelig hjemlig tradition om vikingetidens slutning er åbenbart ikke bevaret, og krøniken må gribe til Adam af Bremens skildring for at få en nogenlunde sammenhængende beretning, men heller ikke Sven Aggesøn og Saxo har let ved at give en beskrivelse af dette tidsrum. Det kunne se ud, som om der var sket et brud i traditionen, da mandslinien af Gorm den Gamles slægt uddøde. Man ligesom begynder forfra med Svend Estridsøns kongegerning og

34. M. Cl. Gertz: *Script. min.* I, 1917–18, p. 468–70.

kirkens organisation, og for de sidste generationer er krøniken et emotionelt udtryk for Eskils vurdering af de skiftende konger med en vis fremhæven af Sjælland som den del af riget, hvor de afgørende begivenheder fandt sted. Ud fra denne holdning kan den samlede krønike kaldes Eskilskrøniken, hvis man i dette udtryk ikke lægger andet indhold, end at den formulerer synspunkterne, den samme erkebisp ønskede anlagt på dansk historie, særlig på den, der foregik i hans egen levetid.

Der er i denne anskuelse ikke noget nyt, men der kan mindes om, at den fuldstændige kongeliste i *Necrologium Lundense* ligeledes bygger på en inddeling af kongerne i de ældste kristne fra Harald Klak til Hardeknud, derefter en gruppe fra Svend Estridsøn til Niels og en sidste indtil Valdemar den Store³⁵. En indbyrdes sammenhæng synes at være til stede. Det vil her føre for langt fra emnet at følge denne linie videre, og der må henvises til de forskellige behandlinger af dette tidsrum, men der er dog grund til at fremhæve, at både for krøniken og nekrologiet synes den egentlige historie først at begynde med Svend Estridsøn, og nekrologiets kongeliste kender desuden i sin supplerede og fuldstændige skikkelse ikke Knud den Store, skønt denne hersker dog som grundlægger af Lund og ved flere velgerninger mod stedet i det mindste havde krav på lokalhistorisk taknemmelighed. Allerede A. D. Jørgensen har gjort opmærksom på kongens begunstiggelse af byen³⁶, men det var først Knut Stjerna, som 1909 udkastede tanken om ham som stadens grundlægger, og hans argumentation er senere underbygget arkæologisk og historisk af Ragnar Blomqvist³⁷. Svend Estridsøns kongetid betegner formodentlig et dybtgående skel i udviklingen, men de alt for få kilder tegner det uklart og tåget. Man har længe været klar over, at det var i disse år, den udadrettede politik med et Nordsø-herredømme som mål blev afløst af et mere fredeligt arbejde for en indre opbygning, som det materielt viser sig i stenarkitekturens indførelse og nedlæggelsen af de forskellige militære støttepunkter af Trelleborg-typen. Det er en almindelig antagen opfattelse, at de danske vikingekonger kun havde en beskeden plads i det danske samfundsliv med en tilsvarende ringe magt og indflydelse. Det er ikke sikkert, at denne betragtning kan gennemføres i alle enkeltheder. Netop militærlejrene viser, at kongemagten i disse borges velmagtstid havde en stærk hær i ryggen, og selv om den måske var opbygget med angreb på udlandet for øje, kunne den også bruges i ind-

35. M. Cl. Gertz: *Script. min.* I, p. 157–58.

36. A. D. Jørgensen: *Den nordiske kirkes grundlæggelse og første udvikling, 1874–76*, p. 457–58.

37. Ragnar Blomqvist: *Lunds historia I. Medeltiden*. 1951, p. 33 og passim.

landet til at gennemtvinge den politik, kongen ønskede. Faldet i militær kraft, som kan aflæses i forholdet mellem Knud den Stores og Svend Estridsøns position, tyder på en svækkelse af kongemagten, uden at man dog er i stand til at følge denne nedgang i enkelthede og bestemme dens omfang. Kun så meget er sikkert, at da Harald Hen 1074 blev konge, skete det ved et valg af det parti i landet, der ønskede en fredelig politik indad og udad, og da Knud den Hellige forsøgte at gentage vikingekongernes magtstræben, var dette parti så stærkt, at det kunne standse toget til England og hans forsøg på at vinde større indflydelse hjemme. Det er betegnende, at efter kong Knuds drab 1086 var det stormændene, der valgte Oluf til konge i hans sted. Krøniken kalder dem primates. Ordet dækker formodentlig over de bondehøvdinge, som ved deres rigdom på jord øvede en afgørende indflydelse hver på sin egn. Senere nævner krøniken en enkelt ved navn, Peder Bodilsen, hvis indflydelse blandt de sjællandske bønder var så stor, at han endog kunne få dem til at følge sig i et angreb på stiftets præster for at få coelibatet gennemført, en politik, som krøniken ikke ubetinget synes at være tilfreds med. Hele denne skitse af udviklingen står imidlertid ikke fuldt bevist, da kilderne svigter, og navnlig er det ikke tilstrækkeligt at henvise til, at Svend Estridsøn ville genopbygge samfundet i talt med kirkens nye organisation. Der har sikkert været større divergenser mellem kongen og kirken, end det nu kan ses. Men hans politik blev ført videre af Harald Hen, Oluf og Niels, og den genspejles i det sidste afsnit af krøniken.

Denne del er også den vigtigste, for hvis skyld hele det lille skrift er affattet som et indlæg i døgnets strid. De første afsnit er forfatteren kommet let til, men derpå dvæler han ved Knud den Stores forlig på skrømt med Ulf Jarl og drabet på ham i kirken, som krænkede både de kirkelige love og den anerkendte moral, og det kan måske indirekte antyde, at Svend Estridsøns ophøjelse til konge var en retfærdig oprejsning efter faderens ufortjente død.

Hvis man følger det her foreslåede synspunkt og ser Lejrekrøniken som indledningen til en fuldstændig Eskilskrønike, kan det fremhæves, at dette afsnit i begyndelsen betoner landets frihed og uafhængighed med Harald Klaks dåb som den eneste undtagelse. Det kan tænkes, at der her ligger en skjult kritik over, at Magnus Nielsen efter Knud Lavards drab i håb om støtte lovede at hylde Lothar af Supplinburg eller til den tyske kirkes angreb på Lunds erkesædes selvstændighed i disse år, og at ligeledes beretningen om Augustus' angreb på en forgænger til Danevirke indeholder en skjult hentydning til samme tyske konges tog mod den

sydlige forsvarsvold. I hvert fald kan der ikke være tale om et folkesagn, da det ikke kan kende til en kejser Augustus. Hele denne episode er en halvlærd konstruktion med et eller andet formål. Beretningen om, hvorledes den sjællandske hersker Dan i Lejre fik magten i Jylland er muligvis en slags forklaring på, hvorfor landstinget i Viborg havde en sædvanemæssig ret til først at hylde kongen.

Hele skildringen af den førkristne tid hviler på sagn af en bestemt art, bundne til en eller anden lokalitet. Endog traditionen om Rolf Krake og hans berømte slægt kan henføres herunder, fordi den på det nøjeste er knyttet til Lejre. Foruden de til Sjælland stedfæstede sagn findes der andre, hvoraf de fleste synes at være af jysk herkomst. Det gælder fortællingen om Snyo og om skjoldmøen Hethæ som navngiver for Hedeby foruden det allerede omtalte sagn om Dans valg til konge. Det har været vanskeligt at tilvejebringe en forbindelse, og hele den sagnhistoriske indledning må have voldt store kvaler, som det kan ses af de chronologiske umuligheder, den indeholder. Kongerækken, der opregnes for at udfylde tidsrummet mellem Augustus og vikingetiden, indeholder alt for få navne, uden at det antydes, at de fleste er udeladt, skønt forfatteren åbenbart har kendt flere sagn, som det ses ved dronning Asa, »om hvem der fortælles mange vittige ord«, uden at de dog anføres, og alt ses gennem vikingetidens indstilling. I denne betydning må man igen give Helge Toldberg ret i hans opfattelse, da den gamle overlevering kun kendes gennem en senere omdannelse.

I beretningen om kong Ro findes et afsnit uden forbindelse med slægtens tragiske historie. Da den for kort tid siden er skildret i en afhandling, er det unødvendigt at komme ind på den ud over det bidrag, det giver til krønikens historie³⁸. Det er beretningen om Roskildes grundlæggelse. Helge Toldberg mener, at Høkækøping er en senere interpolation, og at krøniken oprindeligt har haft navnet Høkæbjærgh, fordi han regner med, at efterleddet -køping først er blevet brugt i det 13. århundrede i Danmark, da det kendes fra Kong Valdemars Jordebog. Da man kender suffikset i Sverige fra det 12. århundrede, og det i Norge brugte kaupangr er endnu ældre, synes det dog ikke at være alt for betænkeligt at regne med, at teksten på dette punkt er uskadt, når man daterer skriftet til sidste halvdel af det 12. århundrede, så det kun er et tilfælde, at endelsen først træffes i Danmark på et senere tidspunkt. Helge Toldberg støtter sig på Karl Gustav Ljunggrens artikel, som søger at vise, at -køping er et under vikingetiden eller den ældre middelalder indkommet oversættelseslån fra et vestgermansk sprog. Hvis det er det rette, og her må filolo-

38. Helge Sjøgaard: Sagnet om Høgekøping. Fra Københavns Amt 1967, p. 27-47.

gien have det afgørende ord, kan der ikke være noget i vejen for, at propriet Høgekøbing optræder i det 12. århundredes dansk ³⁹.

Fortællingen om Roskildes forgænger og om grundlæggelsen af byen ved Isefjorden har haft den ejendommelige skæbne, at den til op i dette århundrede er blevet betragtet som pålidelig, skønt allerede den tids-mæssige sammenhæng, den optræder i, og alle andre enkeltheder henviser den til sagnene. Den er vel opstået ud fra ønsket om at give Roskilde en høj alder. Det er betegnende for sagnets luftighed, at der er næsten lige så mange forslag til beliggenheden af det gamle Høgekøbing, som der er forskere, og mange af stedfæstelserne strider direkte mod tekstens ord. Endvidere er det påfaldende, at en hel købstad således er forsvundet, og at alene mindet om den er bevaret, mens der ikke findes det ringeste arkæologiske spor efter den, og endeligt er det nærliggende at spørge, om det danske samfund på Ros tid havde nået en sådan udvikling, at det kunne give trivsel for en købstad. Det hele har intet med virkelig historie at gøre, men sagnet er af betydning, fordi det er et af de mange træk, der knytter de to skrifter sammen til en enhed.

Den svenske tekst af Lejrekrøniken frembyder ligeledes problemer ⁴⁰. Helge Toldberg understreger, at den ordrette sidestilling mellem Erik Emune og Snyo mangler i den svenske oversættelse, og at den andre steder har små meddelelser, der mangler i Lejrekrøniken, ligesom det er let at udpege mindre forskelle i navnene og den nærmere ordning af stoffet. Han synes at forklare det på den måde, at Lejrekrøniken og den svenske tekst hver for sig er bearbejdelser af et fælles forlæg. Det er unødvendigt at gribe til denne udvej. Den svenske tekst er ikke nogen ordret oversættelse af det latinske skrift, men må snarere opfattes som en parafrase over Lejrekrøniken, hvor det danske stof er forkortet og det svenske fremhævet, og under denne forudsætning kan hele stoffet være taget fra *Annales Lundenses* i disses kendte form, og ca den svenske overlevering om den ældre middelalder om muligt er endnu magrere end den danske, må Lejrekrønikens overførelse til Sverige og videre bearbejdelse her ses som et led i den udnyttelse af dansk tradition, der viser sig på så mange måder i løbet af middelalderen. Den svenske version af sagnhistorien præsenterer sig som en yngre, noget omarbejdet gengivelse af den kendte danske, hvori fortællingen om kong Snyos død af lusebid åbenbart har spillet en stor rolle for fantasien. I en af teksterne for den svenske gengivelse berettes det, at da Snyo fik at vide, at han skulle dø

39. Karl Gustav Ljunggren: *Köping, Köpinge och Kaupangr. Namn och Bygd* 25, 1937, p. 99-129. Kr. Hald: *Vore Stednavne*, 1950, p. 201.

40. G. E. Kleming: *Småstycken på fornsvenska*, 1868-81, p. 241-48.

af lus, straks red til en bæk ved Viborg landsting og kastede sig i den for at drukne lusene, men at de åd ham op, og at bækken deraf fik navnet Lusebæk. *Annales Ryenses* afslutter kongens liv anderledes med en fortælling om, at Snyo på Viborg landsting, siddende på Lushøj, blev opædt af lus i nærværelse af hele rigets adel ⁴¹.

Beretningen i Lejrekrøniken er mindre udpenslet uden stedfæstelse ud over Jylland, men der er ikke grund til at tillægge de to andre skrifter særlige kilder. De har arbejdet videre på grundlaget, Lejrekrøniken gav dem, og hverken Lusebæk eller Lushøj lader sig identificere, hvis man da ikke lader den sidste være den lokalitet, St. St. Blicher senere gjorde berømt i sin novelle ⁴².

*

Hvis man sammenfatter de forskellige indvendinger mod Helge Toldbergs teser, der tildeler Lejrekrøniken en langt højere alder og videre udsyn, end forskningen hidtil har udstyret den med, bliver grundlaget for hans nyvurdering tvivlsom. Det er ikke lykkedes ham at svække tilliden til M. Cl. Gertz' datering, men ved at bygge videre på hans og Jørgen Orløks resultater er det muligt at nå frem til en ny teori om en fælles oprindelse for Lejrekrøniken og Roskildekrøniken fra en og samme nu tabte kilde, af hvilke de er fragmenter. Denne kilde har været en fuldstændig beretning fra rigets grundlæggelse til ca. 1140. Denne hypotese støtter sig på, at den forklarer en række spørgsmål, der ellers henstår uløste, og giver en simpel beskrivelse af forholdet mellem de to beretninger. I stedet for to ukendte forfattere med samme lokale perspektiv og fælles ordvalg tillader den at nøjes med en, og i udviklingen af den litterære historiske stil danner den formodede krønike et primitivt udgangspunkt, efterfulgt af en stadigt stigende blomstring, som kulminerer i Saxos store værk. Dermed afbrydes denne form for beretning brat, annalerne tager fat, og da man igen vender sig til den fortællende krønikes form, er det på et nyt grundlag, karakteriseret ved brugen af modersmålet og en mere folkelig form. Omskrivningen af Saxo og Rimkrøniken viser stadierne i denne sene udvikling.

Der er til slut også grund til at gøre opmærksom på den ældste danske krønikes primitivitet. Som allerede strejft fremtræder den både som en lokalhistorie for Roskilde og dens omegn og søger samtidig at give en skildring af hele landets historie, uden at det er lykkedes at sammenarbej-

41. Ellen Jørgensen: *Annales Danici medii ævi*, 1920, p. 63.

42. »Fjorten Dage i Jylland«. Se også Viborg amts stednavne, 1948, p. 209–10 (Danmarks stednavne nr. 9).

de de to elementer til en helhed. Der kan intet indvendes mod at kalde den samlede krønike den ældste lokalhistorie, men Hjelge Toldberg har indlagt sig fortjeneste ved at pege på den svenske gengivelse af krøniken, der beviser, at den havde et videre udsyn end det, den sjællandske egn gav. Enhver behandling i fremtiden af krøniken må tage hensyn til den svenske version med dens ligheder og forskelle.

Et bevis for de to krønikers samhörighed kan ikke føres, hvis man her ved forstår en redegørelse, der med sikkerhed udelukker enhver anden forklaring, da teksterne er fremkommet i et tidsrum, hvorfra kildestoffet er tilfældigt og mangelfuldt overleveret. Formodninger har mange gange måttet træde i stedet for positive udsagn, og under disse vilkår er det vanskeligt at vise fordelene ved den her fremsatte løsning men selv om man ville skildre de to krønikers indbyrdes forbindelse på en anden måde, måtte dette synspunkt også støtte sig på mere eller mindre sikre forudsætninger, og afgørende for rigtigheden bliver da en afvejning af de forskellige sandsynligheder for og imod. Hvor utilfredsstillende det end kan være, vil en subjektiv vurdering altid indgå i bedømmelsen af overleveringen fra den ældre middelalder.